

Lesson 33 PRK Abhyasam
8 Tuesday October 3rd, 2023

ॐ सह नाववतु ।
सह नौ भुनक्तु ।
सह वीर्यं करवावहै ।
तेजस्वनावधीतमस्तु मा वद्विषावहै ।
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

Om Saha Nau-Avatu |
Saha Nau Bhunaktu |
Saha Viiryam Karavaavahai |
Tejasvi Nau-Adhiitam-Astu Maa Vidvissaavahai |
Om Shaantih Shaantih Shaantih ||
Meaning:

- 1: Om, May God Protect us Both (the Teacher and the Student),
- 2: May God Nourish us Both,
- 3: May we Work Together with Energy and Vigour,
- 4: May our Study be Enlightening and not give rise to Hostility,
- 5: Om, Peace, Peace, Peace.

SUBSCRIBE

Spiritual Mantra

Saraswati Mantra

सरस्वती नमस्तुभ्यं वरदे
कामरूपिणी विद्यारम्भं
करिष्यामि सिद्धिर्भवतु मे
सदा।

Vedastrologer.com

पठामि संस्कृतं नित्यं वदामि संस्कृतं सदा
ध्यायामि संस्कृतं सम्यक् वन्दे संस्कृत्मातरम्

Om Ayim Sriim Hriim Saraswati Devyai Namaha

ओम ऐम् श्रीम् ह्रीम् सरस्वती देव्यै नमः

What are the benefits of chanting Saraswati mantra?

- a. Doing regular chanting of Saraswati mantra improves your speech, memory and concentration in study.
- b. She removes your ignorance and refines your character by giving you good qualities like humility and culture.
- c. **Saraswati Mantra** gives you control over your speech, knowledge and wisdom.
- d. By chanting this mantra of saraswati maa with dedication, a student can pass his exam with good marks.
- e. Chanting Saraswati Mantra helps poets, writers and folk speakers to reach new heights of achievements.
- f. Close your eyes in contemplation and rub your hands together and then open your palms and say the karagre vasatir Lakshmi prayer

<https://youtu.be/YuKtKR3r0oM>

शब्दकोश १४० + २० = १६०] अभ्यास ८ (व्याकरण)

(क) हरिः (विष्णु), मुनिः (मुनि), कविः (कवि), यतिः (संन्यासी)
रविः (सूर्य), अग्निः (आग), गिरिः (पहाड़), कपिः (बन्दर), भूपतिः
(राजा), सेनापतिः (सेनापति) । अर्थः (१. अर्थ, २. घन, ३. प्रयोजन),
दण्डः (डंडा), कन्दुकः (गेंद) । प्रयोजनम् (प्रयोजन) । (१४) । (ख) दिव्
(१. चमकना, २. जुआ खेलना), नृत् (नाचना), नश् (नष्ट होना), भ्रम्
(धूमना) । (४) (ग) सह (साथ), सार्धम् (साथ) । (२) ।

सूचना—(क) हरि—सेनापति, हरिवत् । (ख) दिव्—भ्रम्, दिव् के तुल्य ।

हरि शब्दरूपाणि

(पुंलिङ्गम्)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	हरिः	हरी	हरयः
सम्बोधन	हरे	हरी	हरयः
द्वितीया	हरिम्	हरी	हरीन्
तृतीया	हरिणा	हरिभ्याम्	हरिभिः
चतुर्थी	हरये	हरिभ्याम्	हरिभ्यः
पञ्चमी	हरेः	हरिभ्याम्	हरिभ्यः
षष्ठी	हरेः	हर्योः	हरीणाम्
सप्तमी	हरौ	हर्योः	हरिषु

अग्नि शब्दरूपाणि

(पुंलिङ्गम्)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	अग्निः	अग्नी	अग्नयः
सम्बोधन	अग्ने	अग्नी	अग्नयः
द्वितीया	अग्निम्	अग्नी	अग्नीन्
तृतीया	अग्निना	अग्निभ्याम्	अग्निभिः
चतुर्थी	अग्नये	अग्निभ्याम्	अग्निभ्यः
पञ्चमी	अग्नेः	अग्निभ्याम्	अग्निभ्यः
षष्ठी	अग्नेः	अग्न्योः	अग्नीनाम्
सप्तमी	अग्नौ	अग्न्योः	अग्निषु

नदी शब्दरूपाणि

(स्त्रीलिङ्गम्)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	नदी	नद्यौ	नद्याः
सम्बोधन	नदि	नद्यौ	नद्याः
द्वितीया	नदीम्	नद्यौ	नदीः
तृतीया	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
चतुर्थी	नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
पञ्चमी	नद्याः	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
षष्ठी	नद्याः	नद्योः	नदीनाम्
सप्तमी	नद्याम्	नद्योः	नदीषु

दिव्

०४.०००१ (कौमुदीधातुः- ११०७) दिवुं क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु (दिवादिः परस्मैपदी सकर्मव)

कर्तरि भावकर्मणोः सन्नन्ते णिजन्ते यङन्ते कृदन्ते उपसर्गार्थाः उपसर्गार्थचन्द्रिका प्रयोगाः Info

कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)

दीव्यति	दीव्यतः	दीव्यन्ति
दीव्यसि	दीव्यथः	दीव्यथ
दीव्यामि	दीव्यावः	दीव्यामः

कर्तरि लिट्लकारः (परस्मैपदम्)

दिदेव	दिदिवतुः	दिदिवुः
दिदेविथ	दिदिवथुः	दिदिव
दिदेव	दिदिविव	दिदिविम

दिव्

०४.०००१ (कौमुदीधातुः- ११०७) दिवुं क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु (दिवादिः परस्मैपदी सकर्मव)

कर्तरि भावकर्मणोः सन्नन्ते णिजन्ते यङन्ते कृदन्ते उपसर्गार्थाः उपसर्गार्थचन्द्रिका प्रयोगाः [Info](#)

कर्तरि लृट्लकारः (परस्मैपदम्)

देविष्यति	देविष्यतः	देविष्यन्ति
देविष्यसि	देविष्यथः	देविष्यथ
देविष्यामि	देविष्यावः	देविष्यामः

कर्तरि लोट्लकारः (परस्मैपदम्)

दीव्यतु, दीव्यतात्	दीव्यताम्	दीव्यन्तु
दीव्य, दीव्यतात्	दीव्यतम्	दीव्यत
दीव्यानि	दीव्याव	दीव्याम

०४.०००१ (कौमुदीधातुः- ११०७) दिवुं क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु (दिवादिः परस्मैपदी सकर्मव

कर्तरि भावकर्मणोः सन्नन्ते णिजन्ते यङन्ते कृदन्ते उपसर्गार्थाः उपसर्गार्थचन्द्रिका प्रयोगाः Info

कर्तरि लङ्लकारः (परस्मैपदम्)

अदीव्यत्	अदीव्यताम्	अदीव्यन्
अदीव्यः	अदीव्यतम्	अदीव्यत
अदीव्यम्	अदीव्याव	अदीव्याम

कर्तरि विधिलिङ्लकारः (परस्मैपदम्)

दीव्येत्	दीव्येताम्	दीव्येयुः
दीव्येः	दीव्येतम्	दीव्येत
दीव्येयम्	दीव्येव	दीव्येम

भ्रम्

०१.०९८५ (कौमुदीधातुः- ८५०) भ्रमुं चलने (भ्वादिः परस्मैपदी अकर्मकः सेट् ज्वलादिः)

कर्तरि भावकर्मणोः सन्नन्ते णिजन्ते यङन्ते कृदन्ते उपसर्गार्थाः उपसर्गार्थचन्द्रिका प्रयोगाः Info

कर्तरि लट्लकारः (परस्मैपदम्)

भ्रमति, भ्रम्यति	भ्रमतः, भ्रम्यतः	भ्रमन्ति, भ्रम्यन्ति
भ्रमसि, भ्रम्यसि	भ्रमथः, भ्रम्यथः	भ्रमथ, भ्रम्यथ
भ्रमामि, भ्रम्यामि	भ्रमावः, भ्रम्यावः	भ्रमामः, भ्रम्यामः

कर्तरि लिट्लकारः (परस्मैपदम्)

बभ्राम	बभ्रमतुः, भ्रमतुः	बभ्रमुः, भ्रमुः
बभ्रमिथ, भ्रमिथ	बभ्रमथुः, भ्रमथुः	बभ्रम, भ्रम
बभ्रम, बभ्राम	बभ्रमिव, भ्रमिव	बभ्रमिम, भ्रमिम

व्याकरण (हरि, विधिलिङ्, तृतीया)

१. हरि शब्द के पूरे रूप स्मरण करो । (देखो शब्द संख्या २) । संक्षिप्त रूप लगाकर मुनि आदि के रूप हरिवत् बनाओ । नियम १० इन शब्दों में लगेगा—हरि, रवि, गिरि । जैसे—हरिणा, हरीणाम् ।

२. दिव् आदि के निम्नलिखित रूप बनाकर 'भू' घातु के तुल्य रूप चलावें । दीव्यति, नृत्यति, नश्यति, भ्राम्यति । दीव्यतु, अदीव्यत्, दीव्येत् आदि ।

३. भू—विधिलिङ् (आज्ञा अर्थ)

संक्षिप्त रूप

भवेत्	भवेताम्	भवेयुः	प्र० पु०	एत्	एताम्	एयु
भवेः	भवेतम्	भवेत	म० पु०	एः	एतम्	एत
भवेयम्	भवेव	भवेम	उ० पु०	एयम्	एव	एम

संक्षिप्त रूप लगाकर पूर्वोक्त पठ् आदि के रूप इसी प्रकार चलावें ।

नियमः १४, १५, १६

❖ नियम १४—(कर्तृकरणयोस्तृतीया) करण कारक में तृतीया होती है और कर्मवाच्य या भाववाच्य में कर्ता में। जैसे—कन्दुकेन क्रीडति। दण्डे गच्छति। रामेण भोजनं खादितम्।

❖ नियम १५—(सहयुक्तेऽप्रधाने) सह, सार्धम्, साकम्, समम्, (जब साथ अर्थ में हों) के साथ तृतीया होती है। जैसे—पिता के साथ घर जात है—जनकेन सह सार्धं साकं समं वा गृहं गच्छति।

❖ नियम १६—किम्, कार्यम्, अर्थः, प्रयोजनम् (चारों प्रयोजन अर्थ में हों तो) के साथ तृतीया होती है। जैसे—दुर्जनेन पुत्रेण किम्, किं कार्यम्, क अर्थः, किं प्रयोजनम्? (दुर्जन पुत्र से क्या लाभ या क्या प्रयोजन?)।

उदाहरण वाक्यानि

अभ्यास ८

१. उदाहरण-वाक्य—१. उसे पढ़ना चाहिए (वह पढ़े) —सः पठेत् । २. तुझे भोजन खाना चाहिए—त्वं भोजनं खादेः । ३. मुझे जाना चाहिए—अहं गच्छेयम् । ४. त्वं दुर्जनेन सह न तिष्ठेः । ५. स दण्डेन क्रीडेत् । ६. यतिना सह कविः तिष्ठति । ७. दुर्जनेन कोऽर्थः, किं कार्यम्, किं प्रयोजनम् । ८. रवि दीव्यति । ९. बालिका नृत्यति । १०. गृहं नश्यति । ११. छात्रः भ्राम्यति ।

संस्कृत बनाओ

२. संस्कृत बनाओ—(क) १. उसे पढ़ना चाहिए । २. उसे हँसना चाहिए ।
३. उसे यहाँ आना चाहिए । ४. उसे वहाँ नहीं जाना चाहिए । ५. उसे गेंद
खेलना चाहिए । ६. उसे पिता के साथ घूमना चाहिए । ७. कन्या को नाचना
चाहिए । (ख) ८. मुझे पत्र लिखना चाहिए । ९. तुझे भोजन खाना चाहिए ।
१०. तुझे जल पीना चाहिए । ११. तू मुनि को देख । १२. तू हरि के साथ
खेल । (ग) १३. मैं प्रश्न पूछूँ । १४. मैं पत्र लिखूँ । १५. मुझे पुस्तक पढ़नी
चाहिए । १६. मैं फल चाहूँ । १७. मैं वन्दर के साथ खेलूँ । १८. मैं सूर्य को
देखूँ । (घ) १९. सूर्य चमका । २०. बालिका नाची । २१. गाँव नष्ट हुआ ।
२२. गुरु शिष्य के साथ घूमता है । २३. दुर्जन शिष्य से क्या लाभ ? २४.
राजा सेनापति के साथ यहाँ आया । २५. पहाड़ पर वन्दर खेल रहे हैं ।

- १। उसे पढना चाहिए। स पठेत्।
- २। उसे हंसना चाहिए। स हसेत्।
- ३। उसे यहां आना चाहिए। सः अत्र आगच्छेत्।
- ४। उसे वहां नहीं जाना चाहिए। स तत्र न गच्छेत्।
- ५। उसे गेंद खेलना चाहिए। सः कन्दुकेन कीडेत्।
- ६। उसे पिता के साथ घूमना चाहिए। सः जनकेन सह भ्राम्येत्/भ्रमेत्।
- ७। कन्या को नाचना चाहिए। कन्या नृत्येत्।
- ८। मुझे पत्र लिखना चाहिए। अहं पत्रं लिखेयम्।

९। तुझे भोजन खाना चाहिए। त्वं भोजनं खादेः।

१०। तुझे जल पीना चाहिए। त्वं जलं पिबेः।

११। तू मुनि को देख। त्वं मुनिं पश्य।

१२। तू हरि के साथ खेल। त्वं हरिणा कीडेः।

१३। मैं प्रश्न पूछूं। अहं प्रश्नं पृच्छानि/पृच्छेयम्।

१४। मैं पत्र लिखूं। अहं पत्रं लिखेयम्/लिखानि।

१५। मुझे पुस्तक पढनी चाहिए। अहं पुस्तकं पठेयम्/पठानि।

- १६। मैं फल चाहूँ। **अहं फलं इच्छानि/इच्छेयम्।**
- १७। मैं बन्दर के साथ खेलूँ। **अहं कपिना सह क्रीडानि/क्रीडेयम्।**
- १८। मैं सूर्य को देखूँ। **अहं सूर्यं पश्यानि/ पश्येयम्।**
- १९। सूर्य चमका। **सूर्यः अदीव्यत्।**
- २०। बालिका नाची। **बालिका अनृत्यत्।**
- २१। गांव नष्ट हुआ। **ग्रामं अन्श्यत्।**
- २२। गुरु शिष्य के साथ घूमता है। **गुरुः शिष्येण सह भ्रमति।**

२३। दुर्जन शिष्य से क्या लाभ? दुर्जनेन शिष्येण किं प्रयाँजनम्। (नि: १५:अ:८)

२४) राजा सेनापति के साथ यहां आया। भूपति: सेनापतिना सह अत्र आगच्छत्।

२५। पहाड पेर बन्दर खेल रहे हैं। गिरौ कपय: क्रीडन्ति।

३. अशुद्ध वाक्य

- (१) स जनकस्य सह भ्राम्येत् ।
- (२) दुर्जनात् शिष्यात् कोऽर्थः ?
- (३) ० सेनापते सह० ।

शुद्ध वाक्य

- स जनकेन सह भ्राम्येत् ।
- दुर्जनेन शिष्येण कोऽर्थः ।
- ० सेनापतिना सह० ।

नियम

- १५
- १६
- १५

HOME WORK

४. अभ्यास — (क) २ (क), (ख), (ग) को बहुवचन में बदलो । (ख) २ (क), (ख), (ग) को लोट् और लङ् में बदलो । (ग) इन शब्दों के पूरे रूप लिखो—हरि, मुनि, कवि, कपि, भूपति । (घ) इन धातुओं के विधिलिङ् के रूप लिखो—भू, पठ्, लिख्, गम्, दृश्, स्था, पा, दिव्, नृत्, नश् ।

५. वाक्य बनाओ:—कन्दुकेन, सह, सार्धम्, कोऽर्थः, पठेत्, खादेयम् ।

६. रिक्त स्थान भरो:—(विधिलिङ्) १. स पुस्तकं (पठ्) । २. त्वं पत्रं (लिख्) । ३. त्वं जनकेन सह (गम्) । ४. त्वं रविं (दृश्) । ५. कपिः (नृत्) ।

गृह कार्य

४। (क) २ (क), (ख), (ग) को बहु वचन मे बदलो।

(ख) २ (क), (ख) (ग) को लोट और लङ्ग में बदलो।

(ग) इन शब्दों के पूरे रूप लिखो — हरि, मुनि, कवि, कपि, भूपति

(घ) इन धातुओ के विधिलिङ्ग के रूप लिखो — भू, पठ्, लिख्, गम्, दृश्, स्था, पा, दिव्, नृत्, नश्

गृह कार्यं

५। वाक्य बनाओ: — कन्दुकेन, सह, सार्धम्, कोऽर्थः, पठेत्, खादेयम्।

६। रिक्त स्थान भरो:--- (विधिलिङ्ग)

१। स पुस्तकं (पठ्)

२। त्वं पत्रं (लिख्)

३। त्वं जनकेन सह (गम्)।

४। त्वं रविं (दृश्)

५। कपिः (नृत्)

सुभाषितानि

क्रोधो वैवस्वतो राजा

तृष्णा वैतरणी नदी ।

विद्या कामदुघा धेनुः

सन्तोषो नन्दनं वनम् ॥

Anger is like King of Death. Greed is like turbulent river of hell.
Knowledge is all fulfilling cow and contentment is the heaven's
paradise.

CLOSING PEACE PRAYER

अमरकोशः

ॐ सर्वे भवन्तु सुखिनः ।
सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु ।
मा कश्चित् दुःख भाग्भवेत् ॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

(Brihadaraanyaka Upanishad 1.4.14)

Next class on Tuesday 10th October from slide 15

